

İÇİNDEKİLER (kısa)

KISA İÇİNDEKİLER.....	v
AYRINTILI İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	xvii
ÖN SÖZ.....	xix

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL KÜLTÜRÜ.....	1-80
------------------	------

İKİNCİ BÖLÜM

BİR KÜLTÜR DİLİ OLARAK TÜRKÇE.....	81-138
------------------------------------	--------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKÇE İLE YABANCI DİLLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	139-184
---	---------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SES BİLGİSİ.....	185-250
------------------	---------

BEŞİNCİ BÖLÜM

BIÇİM BİLGİSİ.....251-336

ALTINCI BÖLÜM

SÖZ DİZİMİ.....337-388

YEDİNCİ BÖLÜM

ANLAM BİLİMİ.....389-414

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ METİNLER.....415-450

DOKUZUNCU BÖLÜM

KAYNAKÇA.....451-480

İÇİNDEKİLER (ayrıntılı)

KISA İÇİNDEKİLER.....	v
AYRINTILI İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR VE SEMBOLLER.....	xvii
ÖN SÖZ.....	xix

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL KÜLTÜRÜ.....	3
1. DİLİN TANIMI VE DİL OLGUSU.....	3
OKUMA: Dil Ediniminin Dayanılmaz Hafifliği.....	17
2. DİLİ BİLİMSEL OLARAK ELE ALMANIN GEREKLİLİĞİ.....	19
3. DİL BİLİM VE DİL BİLGİSİ.....	20
a. Genel.....	20
b. Art Zamanlı ve Eş Zamanlı Dil Bilim.....	25
c. Derin Yapı / Derin Dil Bilgisi, Yüzey Yapı.....	26
d. En Az Çaba Yasası, En Çok Çaba Yasası.....	26
e. Yeniden Oluşturma.....	27
f. Dillerde Benzerlikler ve Ses Denklikleri.....	28
4. DİL BİLGİSEL DÜZEYLER.....	32
a. Genel.....	32
b. Ses Bilgisi / Fonetik.....	32
c. Biçim Bilgisi / Morfoloji.....	33
ç. Söz Dizimi / Cümle Bilgisi / Sentaks.....	34
d. Anlam Bilimi / Semantik.....	34
e. Köken Bilgisi / Etimoloji.....	34

f. Lehçe Bilgisi / Diyalektoloji.....	36
g. Sözcük Bilgisi/Leksikoloji.....	36
5. DİLİN GÖRÜNÜMLERİ.....	37
a. Yazı Dili.....	39
b. Konuşma Dili.....	41
c. Karşılıklı Anlaşılabilirlik.....	44
ç. Çok Dillilik.....	44
d. Yerlileştirme.....	44
e. Karma Dil.....	45
f. Lingua franca.....	45
g. Dil Edinimi.....	46
ğ. Doğal Dil İşleme Çalışmaları.....	46
h. Dil Hakları ve Türkiye.....	46
ı. Tehlikedeki Diller.....	50
6. DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI.....	50
a. Genel.....	50
b. Yapay Diller.....	51
c. İzole Diller.....	52
ç. Başlıca Dünya Dilleri.....	53
d. Dil Aileleri.....	55
e. Dillerin Sınıflandırılması.....	56
f. Kaynaklarına Göre Diller (Genetik Sınıflandırma).....	58
• Altay Dilleri.....	59
• Ural Dilleri.....	64
• Hint-Avrupa Dilleri.....	65
• Hami-Sami Dilleri (Afroasya Dilleri).....	72
• Çin-Tibet Dilleri.....	73
• Bantu Dilleri.....	73
• Kafkas Dilleri (Paleokafkas, İberico, Kafkas).....	74
• Avustralya Dilleri.....	75
• Diğer Dil Aileleri.....	75
g. Yapılarına Göre Diller.....	75
ğ. Diğer Ölçütlere Göre Diller.....	76
h. Bazı Ülkelerin Resmî Dilleri.....	77
ı. Diller ve Alfabeler.....	79

İKİNCİ BÖLÜM

BİR KÜLTÜR DİLİ OLARAK TÜRKÇE.....	83
1. 'ZENGİNLİK' KAVRAMINDAN ANLAŞILMASI GEREKENLER.....	83
2. BİLİMSEL BAKIMDAN TÜRKÇENİN ZENGİNLİĞİ VE BÜYÜKLÜĞÜ.....	85

3. TÜRK YAZI DİLLERİNİN VE LEHÇELERİNİN SINIFLANDIRILMASI.....	90
4. TÜRKÇENİN TARİHSEL DÖNEMLERİ.....	91
a. Genel.....	91
• Ana Altayca.....	93
• Türk-Moğol Dil Birliği (MÖ V. yy.dan Önce).....	95
• İlk Türkçe (MÖ V'inci yy.-Milat).....	95
• Ana Türkçe (Milat-MS V. yy.).....	95
b. Eski Türkçe (MS V.-X. yy.).....	97
c. Orta Türkçe (MS XI.-XV. yy.).....	100
ç. Yeni Türkçe (MS XVI.-XX. yy.).....	104
d. Modern Türk Yazı Dilleri (1911/1917-2010).....	105
5. TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN TARİHSEL DÖNEMLERİ.....	106
a. Genel.....	106
b. Eski Anadolu Türkçesi.....	106
c. Osmanlıca (Osmanlı Türkçesi).....	107
ç. Modern Türkiye Türkçesi.....	108
6. TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN ESKİ TÜRKÇEYE GÖRE BAŞLICA FARKLARI.....	109
a. Genel.....	109
b. Ses Değişmeleri.....	109
c. Şekil Değişmeleri.....	110
ç. Söz Varlığındaki Değişmeler.....	111
OKUMA: Türkiye Türkçesi.....	111
7. TÜRKÇENİN SINIFLANDIRILMASINDA TERMİNOLOJİ SORUNU.....	117
8. TÜRK YAZI DİLLERİ ARASINDAKİ KARŞILIKLI ANLAŞILABİLİRLİK.....	119
a. Genel.....	119
b. Karşılaştırmalı Metin Tablosu.....	120
c. Karşılaştırmalı Sözcükler Çizelgesi.....	123
9. TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN AĞIZLARI.....	124
10. TÜRKLERİN TARİH BOYUNCA KULLANDIĞI ALFABELER.....	125
a. Genel.....	125
b. Köktürk Alfabesi.....	125
c. Uygur Alfabesi.....	126
ç. Arap Alfabesi.....	126
d. Latin Alfabesi.....	127
e. Kiril Alfabesi.....	129
f. Yunan (Grek) Alfabesi.....	131
g. İbrani Alfabesi.....	132
11. SÖZLÜK BİLGİSİ, SÖZLÜKLER VE SÖZLÜKLERDEN YARARLANMA İLKELERİ.....	132

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKÇE İLE YABANCI DİLLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	141
1. SÖZCÜK ALIŞVERİŞİ.....	141
2. TÜRKÇENİN SÖZ VARLIĞININ KAYNAKLARI.....	145
3. TÜRK DİLİ TARİHİ BOYUNCA ÖDÜNÇLEME.....	146
OKUMA: Türkçenin Söz Varlığı.....	148
4. YABANCI DİLLERDEN YAPILAN ÖDÜNÇLEMELER.....	149
a. Batı Dillerinden Alınan Ögeler.....	149
b. Osmanlıcadan Alınan Kimi Yaygın Ögeler.....	157
5. TÜRKÇENİN BAŞKA DİLLERE VERDİKLERİ.....	164
OKUMA: Popüler Dil Tartışmalarına Dil İlişkileri Açısından Bakış.....	177

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SES BİLGİSİ.....	187
1. GENEL.....	187
2. KONUŞMA SESİ.....	188
a. Seslerin Sınıflandırılması.....	188
b. Ses Aygıtı ve Ses.....	189
c. Konuşma Seslerinin Oluşumu.....	190
3. YAZI.....	191
a. ‘Ses, Harf, Alfabe’ Kavramları.....	191
b. Ölçünlü Alfabe.....	193
c. Çevriyazı (Transkripsiyon) Alfabesi.....	193
ç. Yazım (İmlâ).....	195
4. SES BİRİM (FONEM).....	196
a. Ses Birim, Alt Ses Birim, Ses Birimsel/Bilimsel Farkındalık.....	196
b. Türkçenin Ses Birimleri.....	199
5. ÜNLÜLER.....	202
a. Genel.....	202
b. Ünlülerin Sınıflandırılması.....	202
c. Ünlü Niteliklerinin Şematik Gösterimi.....	204
ç. Ünlülerle İlgili Diğer Özellikler.....	204
d. İkiz Ünlü (Diftong) ve Yarı Ünlü.....	205
e. Yardımcı Sesler.....	206

6. ÜNSÜZLER.....	206
a. Genel.....	206
b. Ünsüzlerin Sınıflandırılması.....	207
c. Ünsüzlerin Şematik Gösterimi.....	209
ç. Türkçedeki Ünsüzlerin Nitelikleri.....	209
7. SES DEĞİŞİKLİKLERİ / DEĞİŞMELERİ.....	210
8. HECE.....	212
a. Hecenin Yapısı.....	213
b. Hece Türleri.....	213
c. Hece Bölünmesi.....	214
9. TÜRKÇENİN SES ÖZELLİKLERİ.....	214
a. Artlık-Önlük Uyumu.....	215
b. /o/, /ö/ Ünlüleri.....	216
c. Dudak Uyumu.....	217
ç. Birincil (Asli) Uzun Ünlüler.....	217
d. Söz Başında Bulunmayan Ünsüzler.....	218
e. Söz Sonunda Bulunmayan Ünsüzler.....	219
f. Boşluk (Hiatus).....	220
g. İkiz Ünlü (Diftong).....	221
ğ. Sözcük Kökünde İkiz Ünsüz/Uzun Ünsüz.....	221
h. Ünsüz Uyumu.....	221
ı. Ünlü-Ünsüz Uyumu.....	222
i. Sözcük ya da Hece Sonunda Bulunabilen Ünsüz Çiftleri.....	222
j. İkincil Ünsüzler.....	223
k. 'Ayn' ve 'Hemze'.....	224
l. Çok Heceli Sözcüklerin Sonunda /p/.....	224
m. Söz ya da Hece Sonunda Üç Ünsüz.....	224
n. Söz Başında İki Ünsüz.....	224
o. Yabancı Kökenli Sözcüklerin Belirlenmesi.....	225
10. SES OLAYLARI.....	227
a. Genel.....	227
b. Ünlü Düşmesi.....	228
c. Ünlü Türemesi.....	229
ç. Büzülme/ Hece Kaynaşması.....	230
d. Daralma, Genişleme.....	230
e. Öndamaksillaşma, Artdamaksillaşma.....	230
f. Düzleşme, Yuvarlaklaşma.....	231
g. Kısalma, Uzama.....	231
ğ. Ünlü Birleşmesi.....	232
h. Ünsüz Türemesi.....	232
ı. Ünsüz Düşmesi.....	233

i. Göçüşme/Yer Değiştirme.....	234
j. Benzeşme	235
k. Aykırılışma/Başkalaşma	236
l. Hece Düşmesi	236
m. İkizleşme/Tekleşme	237
n. Ötümlüleşme/Ötümsüzleşme	238
o. Süreklileşme/Süreksizleşme	241
ö. Diğer Morfofonetik Nöbetleşmeler.....	241
11. PARÇALAR ÜSTÜ SES BİRİMLER	242
a. Vurgu	242
b. Perde, Ton ve Tonlama	246
c. Ulama	248
ç. Durak ve Durgu	248
d. Hız	249

BEŞİNCİ BÖLÜM

Biçim Bilgisi	253
1. GENEL	253
a. Biçim Birim/Morfem	254
b. Değişken Biçim/Alomorf	256
c. Biçimlik/Morf	256
ç. Türevdeş/Etimon	257
d. Fosil Biçimbirimler ve Fosilleşme	257
e. Eklenme	258
f. İç Değişim (internal change)	258
g. Enklitik	258
ğ. Morfofonetik	258
2. KÖK	259
3. GÖVDE	260
4. EK (Bağımlı Biçim Birim)	261
a. Yapım/Yapma (Türetim/Üretim) Ekleri	266
(1) Addan Ad Yapma Ekleri	267
(2) Addan Eylem Yapma Ekleri	275
(3) Eylemden Ad Yapma Ekleri	277
(4) Eylemden Eylem Yapma Ekleri	283
b. Çekim Ekleri	288
(1) Ad ve Ad Soylu Sözcüklerin Çekimi	289
(2) Eylemlerin Çekimi	293
(3) Çekim Ekleriyle İlgili Diğer Hususlar	303

5. SÖZCÜK.....	305
a. Sözcüklerde Tür ve Görev.....	305
b. Sözcüklerin Sınıflandırılması.....	306
(1) Yapılarına Göre Sözcükler.....	307
(2) Anlamlarına Göre Sözcükler.....	308
(3) Görevlerine (Türlerine) Göre Sözcükler.....	308
6. SÖZCÜK YAPMA/ÜRETME YOLLARI.....	318
a. Kalıplaşma.....	320
b. Türetme.....	320
c. Birleştirme.....	321
ç. Karma.....	322
d. Kısaltma/Akromin.....	323
e. Derleme.....	323
f. Tarama.....	325
g. Diğer.....	326
OKUMA: Türk Dil Bilimi ve Yeni Kelimeler.....	328
7. SÖZCÜK VE EKLERİN ÖLÜMÜ.....	330
8. SÖZCÜK ÇÖZÜMLEMELERİ.....	333

ALTINCI BÖLÜM

SÖZ DİZİMİ.....	339
1. TÜMCE.....	339
a. Giriş.....	339
b. Söz Dizimi ile İlgili Kimi Temel Olgular.....	341
2. TÜMCENİN ÖGELERİ.....	346
a. Giriş.....	346
b. Yüklem.....	347
c. Özne.....	348
ç. Nesne.....	350
d. Tümleçler.....	351
e. Özne-Yüklem Uygunluğu.....	352
3. SÖZCÜK GRUPLARI.....	353
a. Tamlamalar.....	355
b. Aitlik Grubu.....	361
c. Unvan Grubu.....	361
ç. Tekrar Grupları.....	362
d. Birleşik Sözcükler.....	363
e. Sayı Grubu.....	363

f. Edat Grubu.....	364
g. Sıfat Fiil (Ortaç) Grubu.....	365
ğ. Zarf Fiil (Ulaç) Grubu.....	365
h. Eylem Grubu.....	366
ı. Birleşik Eylem Grubu.....	366
i. Ünlem Grubu.....	368
j. Bağlama Grubu.....	368
k. Kısaltma Grupları.....	368
l. Klişe Kısaltmalar.....	369
m. Deyimler ve Atasözleri.....	370
4. TÜRME ÇEŞİTLERİ.....	370
a. Yapısına Göre.....	371
b. Yüklemin Türüne Göre.....	376
c. Yüklemin (Ögelerin) Yerine Göre.....	376
ç. Anlamına Göre.....	378
5. TÜRME ÇÖZÜMLEMELERİ.....	382
a. Genel.....	382
b. Türme Çözümlenmeleri ile İlgili Yöntemler.....	383
c. Basit Türme Çözümlenmeleri.....	384
ç. Ayrıntılı Türme Çözümlenmeleri.....	384

YEDİNCİ BÖLÜM

ANLAM BİLİMİ.....	391
1. 'KAVRAM, SÖZCÜK, ANLAM' KAVRAMLARI.....	392
2. SÖZCÜĞÜN ANLAM ÇERÇEVESİ.....	394
a. Temel Anlam ve Yan Anlamlar.....	394
b. Aktarma.....	396
c. Çok Anlamlılık.....	397
ç. Eş Adlılık.....	397
d. Eş Anlamlılık.....	398
e. Karşıt Anlamlılık.....	398
f. Yerileştirme/Halk/Çağırıştırma Etimolojisi.....	399
g. Tasarımlar.....	400
ğ. Duygu Değeri.....	400
h. Anlam Alanı.....	400
ı. Anlam Ekseni/Alt Anlamlılık/Alt Altalık.....	400
i. Sınırlılık.....	401
j. Bağlam.....	401
k. Kimi 'nym' Adları.....	401

3. ANLAM TÜRLERİ.....	402
a. Kavramsal Anlam.....	402
b. İzlenimsel Anlam.....	402
c. Yansıma Anlam.....	402
ç. Konusal Anlam.....	403
d. Çağrıştırma Anlam.....	403
e. Üslûpsal Anlam.....	403
4. ÇEVİRİ.....	403
5. ANLAM DEĞİŞMELERİ.....	405
a. Giriş.....	405
b. Anlam Daralması.....	406
c. Anlam Genişlemesi.....	407
ç. Başka Anlama Geçiş.....	408
d. Anlam Kötüleşmesi.....	408
e. Anlam İyileşmesi.....	409
f. Farklı Dil ve Lehçelerde Anlam Değişmeleri.....	409
OKUMA: BBC'de 'Terörist' Kelimesinin Kullanımı.....	411

SEKİZİNCİ BÖLÜM

METİNLER.....	417
• Tarihî Metinler.....	417
• Modern Türk Dilleri.....	422
• Türkoloji Tarihinden.....	444

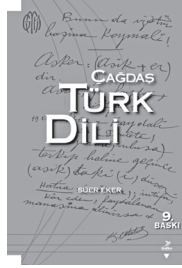
DOKUZUNCU BÖLÜM

KAYNAKÇA.....	451
---------------	-----

ÖN SÖZ

Түрк тилин үйрөнүүнүн мааниси жана анын өнүгүшүнө көңүл буруу керек. Бул китеп түрк тилин үйрөнүүгө жардам берүү үчүн жазылган. Түрк тилин үйрөнүүнүн мааниси жана анын өнүгүшүнө көңүл буруу керек. Бул китеп түрк тилин үйрөнүүгө жардам берүү үчүн жазылган.

突厥

Çağdaş Türk Dili; temel dil bilim kavramlarının ve Türkiye Türkçesi dil bilgisinin yanı sıra, tarihî ve modern Türk yazı dilleri ile ilgili olguların bir arada ele alındığı kaynak bir eserdir. *Çağdaş Türk Dili*, bu yönüyle, Türk dil bilimine ilgi duyan araştırmacıların, Türkoloji ve filoloji öğrencilerinin çok yönlü ihtiyaçlarını karşılayacak niteliktedir. *Çağdaş Türk Dili*, içerik bakımından, YÖK'ün Çerçeve Programındaki konuları da büyük ölçüde kapsar.

Hedefler

Dil; insanı insan, toplumu toplum yapan en önemli değerlerden biri olarak, yaşamın her anında ve alanında var. Dil, insanı ve yaşamı öylesine kuşatıyor ki, onu insandan ve yaşamdan soyutlayıp kendi başına bir dizge olarak ele almak âdeta imkânsızlaşıyor. Neredeyse bütün bilimlerin bulunduğu dil bilimi ise; bilinenler ve bulunanlarla, bilinmeyenler ve bulunamayanlar sarmalında, özellikle toplumsal-insanî bilimlerin en yoğun inceleme ve araştırma alanlarından biri olmayı bugün de sürdürüyor. Dile yönelik keşifler ve bulgular sürekli yeni bilinmeyenler yaratırken insan ve aydın olmanın doğasında bulunan sonsuz araştırma iştiağı dil ile ilgili sorunları algılamayı, bu sorunlar üzerinde düşünmeyi bir yükümlülük hâline getiriyor.

Çağdaş Türk Dili 'ana dilinin yapı ve işleyiş özelliklerini ortaya koyma', 'ana dili bilgisi ve bilincini pekiştirme' yolunda şu hedeflere ulaşmayı gerekli görüyor:

Bu çerçevede, *Çağdaş Türk Dili* için belirlenen ara hedefler şöyle sıralanabilir:

Dilin insanî ve doğal niteliklerini ortaya koyarak onun, doğal ve toplumsal dizgelerin bir alt dizgesi olduğunu göstermek.

Dillerin birbirleriyle ilişkilerini, etnolingüistik dallanmalarını sergileyerek, konuşurların, ana dillerinin dünya dilleri arasında bulunduğu yer ve noktayı belirlemelerini sağlamak.

Diller arasındaki tüm ayrımlara karşın, ortak ve evrensel dil bilgisinin varlığına işaret etmek.

Dil olgusuna yönelik bilim dışı yaklaşım biçimlerinin geçersizliğini vurgulamak.

Türk dilinin 'aslındaki zenginlik ve güzellik'ini tarihsel verilere ve malzemeye dayalı olarak kronolojik biçimde sergilemek.

'Türk ulusunun kalbi ve zihni' olan Türk dilinin yayılma alanlarını ve görünümelerini ortaya koymak, Türk yazı dilleri hakkında otantik metinler aracılığıyla bilgi vermek.

Diller arasındaki ilişkilerin doğal ve çift yönlü olduğunu göstererek toplumsal 'kompleks'lerin anlamsızlığını vurgulamak.

Yazılı ve sözlü anlatımda 'doğru'yu belirlemede, uygulamalara temel olmak üzere, Türk dilinin ses, biçim, söz dizimi ve anlam dizgelerini ana çizgileriyle tanıtmak.

Kabul edilebilirlik ve kabul edilemezlik arasındaki ayrımı, bilimsel kanıtlarla yapabilecek temel bilgileri, verileri sunmak.

Bireylerde var olan dil duygusunu ve dil bilincini daha da geliştirmek ve pekiştirmek.

Dilin ulusal varlığın en önemli dayanağı olduğunu vurgulamak.

Bölümler

Çağdaş Türk Dili dokuz ana bölümden oluşmaktadır. Ana bölümlerde, ele alınan konuların dışında bu konularla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili *Okuma* başlıklı makaleler bulunmaktadır.

Birinci Bölüm'de dil olgusunun evrensel niteliğinin tanıtılması; dünya dillerinin ayrı ayrı değil, bir bütünün değişik görünümleri olarak algılanması amacıyla tanımların, olguların ve sınıflandırmaların bilgisi verilmiştir. Ayrıca dil haklarıyla ilgili bir bölüm eklenmiştir.

İkinci Bölüm'de Türkçenin bilimsel bakımdan *zenginliği*, sınıflandırılması, tarihsel gelişim aşamaları, en eski yazılı kaynaklara göre farklılıkları, diğer Türk yazı dilleri ile ilişkileri ele alınmıştır.

Üçüncü Bölüm'de Türkçenin yabancı diller ile ilişkileri; onlardan aldıklarının yanı sıra onlara verdikleri somut örneklerle gösterilmiştir.

Dördüncü Bölüm'de Türkçenin ses dizgesi modern dil bilimin verileri ışığında ele alınmış ses, ses birimi, ünlü ve ünsüzlerin nitelikleri, Türkçenin genel ses özellikleri, ses olayları ve parçalarüstü ses birimleri incelenmiştir.

Beşinci Bölüm'de Türkçenin biçim dizgesi çerçevesinde, biçim birimler, biçim birimlerin sınıflandırılması, sözcük yapma yolları değerlendirilmiş, örnek sözcük çözümlenmeleri verilmiştir.

Altıncı Bölüm'de Türkçenin söz dizimi dizgesi ele alınmış, bu çerçevede cümlelerin ögeleri, sözcük grupları, cümle türleri ve örnek cümle çözümlenmeleri verilmiştir.

Yedinci Bölüm'de Türkçenin anlam dizgesi örneklerle ortaya konulmuş, bu çerçevede *anlamın anlamı*, anlam türleri, anlam değişimleri çok sayıda örnekle incelenmiştir.

Sekizinci Bölüm'de tarihî, çağdaş Türk dilleri ve Türkoloji araştırmaları ile ilgili özgün metinlerin tıpkıbasımları verilmiştir. Böylelikle genç araştırmacıların, kaynakların bir bölümüne doğrudan ulaşmaları amaçlanmıştır.

Dokuzuncu Bölüm'de kitabın yazımında yararlanılan tüm kaynaklar ayrıntılı biçimde gösterilmiştir. Yararlanılan kaynakların bir bölümü dipnotlarda gösterilmiştir. Araştırma-inceleme bölümlerinin kaynakçaları, ilgili yazıların hemen ardından verilmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada, dil bilimsel ilke ve ölçütler esas alınmıştır. Dil bilim ile ilgili tüm çalışmalarda şu ayırt edici ölçütler ya da karşıtlıklar söz konusudur:

art zamanlı (diachronic)	x	eş zamanlı (synchronic)
geleneksel (traditional)	x	evrensel (universal/general)
kuralcı (prescriptive)	x	betimleyici (descriptive)

Geleneksel dil bilgileri kuralcıdır. Çağdaş dil bilimcilerin ortak yargısı, dil bilgisinin betimleyici olması gereğidir. Bütünüyle bilimsel ölçütlerin esas alınacağı betimleyici bir çalışma, ancak konunun uzmanlarına yönelik olabilirdi; salt geleneksel çalışmalardan yararlanılması ise, modern dil bilimin bulgularını ihmal etmek anlamı taşıyabilirdi. Bu çalışmada, betimleyici yöntem egemen olmakla birlikte, pratik sonuçlar sağlamak amacıyla, kuralcı ve ayarlayıcı yöntemlerin benimsendiği bölümler de yer almaktadır. Konuların daha iyi açıklanması, somutlaştırılması amacıyla, zaman zaman karşılaştırmalı ve art zamanlı dil bilgilerinden de yararlanılmış, dünya dillerinden de örnekler verilerek farklı dil dizgelerinin varlığı ve dilin evrensel niteliği *kısmen* de olsa gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bu arada resim ve çizelgelerle görsel bir boyut kazandırılmaya, bu yolla özellikle genç okuyucuların ilgisinin ve dikkatinin çekilmesine çalışılmıştır.

Kaynaklar

Çağdaş Türk Dili çok sayıda özgün kaynağa ve Türk ve dünya dil biliminin seçkin yapıtlarına dayalıdır.

Yabancı dildeki kaynaklardan E. Finegan'ın *Language-It's Structure and Use* (1994), R.R.K. Hartmann&F.C. Stork'un *Dictionary of Language and Linguistics* (1972), J. Kornfilt'in *Turkish* (1997) adlı eserlerinden; ayrıca M. Ergin'in *Türk Dil*

Bilgisi (1993); T. Banguoğlu'nun *Türkçenin Grameri* (1990); Aksan'ın *Her Yönüyle Dil* 1, 2, 3 (1980); Korkmaz'ın *Gramer Terimleri Sözlüğü* (1992), *Atatürk ve Türk Dili* (1992); Bilgegil'in *Türkçe Dilbilgisi* (1984); Gencan'ın *Dilbilgisi* (1967); Ediskun'un *Türk Dilbilgisi* (1988); B. Vardar'ın *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri* (1982), *XX. Yüzyıl Dilbilimi* (1983); V. Hatiboğlu'nun *Türk Dilinde İkileme* (1981), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (1982), *Türkçenin Sözdizimi*; L. Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* (1995); H. Zülfikar'ın *Yüksek Öğretimde Türkçe Yazım ve Anlatım* (1977) adlı çalışmaları başta olmak üzere, diğer araştırma ve makalelerden, temel kaynaklar olarak yararlanılmıştır.

Vardar, Tekin ve Finegan'ın yapıtları ilk iki bölümün; Aksan, Sezer, Ergin, Banguoğlu, Bilgegil, Hatiboğlu, Ediskun, Gencan, Karahan ve Kornfilt'in yapıtları dil bilgisi bölümlerinin; Korkmaz, Hartmann&Stork'un yapıtları tanımların ana kaynaklarıdır. Bunların yanı sıra TDK'nin *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*'den ve Türk dil bilimi ile ilgili pek çok yerli ve yabancı süreli yayından yararlanılmıştır. TDK yayını *Türkçe Sözlük* (1988), M. N. Özön'ün *Osmanlıca Türkçe Sözlük ve Türkçede Yabancı Kelimeler Sözlüğü* sözcük düzeyindeki malzemelerde asıl kaynaklar olmuştur. Özellikle söz dizimi başta olmak üzere, örnek cümlelerin önemli bir bölümünde Atatürk'ün sözlerinden yararlanılmıştır. Dört dil ailesi ile ilgili haritaların oluşturulmasında ve kimi görsel öğelerde genel ağdan yararlanılmıştır. Bundan sonraki araştırmaların Gerjan van Schaai'ın *Studies in Turkish Grammar* (1996) adlı son derece özgün çalışmasını incelemesinin önemli bir kazanç olacağı belirtilmelidir. Bir yapıtın güvenilirliğinin, içeriğinin yanı sıra, atıfların niceliğine ve niteliğine bağlı olduğunun bilincine, yararlanılan tüm kaynaklar belirtilmeye çalışılmıştır.

Kaynakların künyeleri ayrıç içinde gösterilmekle birlikte, zaman zaman, konu ile ilgili ayrıntılı bilgi sunmak ya da konuyla doğrudan bağlantısı olmayan açıklamaları göstermek, bazen kaynakları sergilemek amacıyla dipnotlardan da yararlanılmıştır.

Dil ve Yazım

Çağdaş *Türk Dili*'nin yazıya aktarılmasında, Türk Dil Kurumunca yayımlanan *İmlâ Kılavuzu*'nun 1996 basımında verilen kurallara ve yazılışlara uyulmuştur. Özellikle belirtmek istenen hususlar eğik veya kalın harflerle dizilmiştir. Aynı amaçla tırnak işareti ve alt çizgiden de yararlanılmıştır. Dilde yaşayan ve yalın Türkçenin kullanımına özen gösterilmiştir. Sözcükler arasında köken ayrımcılığı yapılmamış; aynı kavramın farklı karşılıkları herhangi bir zorlamaya tâbi tutulmadan kullanılmıştır. Özellikle filoloji bölümlerindeki öğrencilere yardımcı olmak amacıyla, temel terimlerin ve karşılığı Türkçeye henüz tam olarak yerleşmemiş terimlerin İngilizceleri verilmiştir.

Dil bilimi veya *dilbilimi* yerine *dil bilim* vb. yazım ve kullanışlar da yazım kuralları ile öğretim sürecindeki kişisel alışkanlıkların birer yansımasıdır.

Çağdaş Türk Dili; dili, doğanın ve toplumun bir alt dizgesi olarak kabul eden bakış açısının eseridir.

Son Gelişmeler

Avrupa Birliği, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Hakları Mahkemesi gibi oluşumlar ve bu oluşumlarla ilişkiler çerçevesinde, *Avrupa müktesebatında Türkçenin durumu, bölge ve azınlık dilleri, dil-hakları, tehlikedeki diller, sosyolinguistik, dil ilişkileri, politik-linguistik* vb. yeni alanların ortaya çıktığı bu dönemde dil çalışmaları yeni boyutlar ve içerikler kazanıyor. Türk Dil Planlamasının değerler dizisinde iç ve dış siyasal ve toplumsal gelişmelerin dayattığı değişiklikler meydana geliyor.

Türk dil biliminin bir yandan Türk dilinin sorunlarını ele alırken, bir yandan da ilişkide bulunduğu farklı diller dünyasına yönelmesi ve eğilmesi gerekiyor. Özellikle toplumsal dil bilim ve siyasal dil bilim alanlarında donanımlı ve öngörülü olmak gerekecektir. Bilimsel bakış açısıyla yurtsever bakış açılarının farklılaştığı noktalarda bilim insanlarını tercihi zor seçenekler ve kararlar beklemektedir. Dilin sorunları, gerçekte toplumun sorunlarıdır.

Teşekkür

Hocalarım, Prof. Dr. Talat Tekin'e ve Prof. Dr. Ayhan Sezer'e çok şeyler borçluyum.

Bilge Gökter'in metinlerin redaksiyonuna fedakârlık ölçüsündeki katkıları için teşekkür kelimesinin yetersiz kaldığını belirtmek isterim.

Çağdaş Türk Dili'ne onuncu baskıyı yapma onurunu veren dilcilere ve dil dostlarına saygılarımla...

Süer Eker, Ankara